

Бригідир Богдан Зіновійович
Старший державний ревізор інспектор
Головного Управління ДФС у Тернопільській області

УХИЛЕННЯ ВІД ОПОДАТКУВАННЯ: ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ ТА СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ

У контексті сучасної фіскальної політики держави проблема ухилення від оподаткування є однією з найактуальніших у вітчизняному економічному просторі, позаяк вона обумовлена як низкою об'єктивних, так і суб'єктивних причин. На жаль, упродовж останніх років ухилення від сплати податків стало звичною нормою поведінки багатьох суб'єктів господарської діяльності, адже таким чином вони отримують додаткові кошти для ведення бізнесу та неформального вирішення назрілих проблем у специфічних умовах поширеної в Україні корупції.

Еволюційно ухилення від сплати податків розвивалося одночасно з оподаткуванням таким чином, що ученими–фіансисстами був сформульований так званий «закон зростання опору податку». Серед найвагоміших причин цього негативного явища науковці виокремлюють очевидний вплив податків на доходи і витрати платників при недостатньому усвідомленні ними вигід від споживання суспільних благ, що фінансуються за рахунок податкових платежів. А це означає, що витoki суспільного явища необхідно шукати в суспільній природі податків, які за своєю сутністю є еквівалентними платежами громадян в обмін на суспільні блага, що надає їм держава, виконуючи свої функції (наслідком усвідомлення сутності податків стало визначення принципу еквівалентності як одного з основних наукових принципів оподаткування). Відтак у суспільній свідомості податки ототожнюються з платежами, які і запроваджуються без згоди більшості платників (оскільки парламент не репрезентує інтереси всіх груп виборців), і сплачуються в примусовому порядку. Це стає підґрунтям для антифіскальної поведінки платників,

породжуючи бажання зменшити податкові зобов'язання або взагалі ухилитися від їх виконання. І чим менш досконалыми є демократичні інститути в державі, тим більш масовою стає така девіантна поведінка.

В Оксфордському тлумачному словнику уникнення від сплати податків розглядається як таке, що є наслідком мінімізації податкових зобов'язань законним шляхом з використанням податкових лазівок. На відміну від нього, ухилення трактується як приховування податкової бази та надання в податкові органи завідомо неправдивої інформації [1, с. 413-414].

Такої ж думки дотримується і Дж. Стігліц [2, с. 703], який під уникненням податків розуміє використання певних положень податкового законодавства, які дозволяють відійти від їх сплати, а під ухиленням – незаконний відхід від сплати податків.

Вітчизняна Економічна енциклопедія не подає визначення терміну «уникнення від сплати податків», однак під ухиленням від сплати податків пропонує розуміти сукупність легальних і незаконних способів приховування доходів від оподаткування [3, с. 778-779]. Відтак, можемо стверджувати, що в Економічній енциклопедії вищенаведені терміни не розмежовуються.

Окрім зазначених термінів, окремі науковці виділяють і інші, близькі за значенням до «ухилення» та «уникнення», поняття. Так, у міжнародній практиці доволі поширеним є термін «податкове планування» («tax planning»), причому вітчизняні учені теж віддають перевагу саме цьому терміну. На думку В. Вишневського і А. Веткіна [4, с. 52-53], податкове планування – це законний спосіб обходу податків з використанням наданих законом пільг і можливостей щодо скорочення податкових зобов'язань, а ухилення – це використання заборонених законом методів (податкове правопорушення). При цьому акцентується, що саме незаконність зменшення зобов'язань дозволяє розмежовувати поняття «податкове планування» і «ухилення».

Слід також зазначити, що (передусім серед представників юридичної науки) нерідко можна зустріти і визначення такого терміну як «обхід податків» («tax avoidance»), під яким мається на увазі використання занижених ставок

податків для окремих суб'єктів, різних ставок податків для різних видів доходів, «податкових сховищ» в інших країнах для зменшення податкових зобов'язань як законним, так і незаконним шляхом.

Вказавши на теоретичні аспекти відмінності термінів «ухилення» та «уникнення» від сплати податків, варто наголосити, що на практиці законні і незаконні методи зменшення податкових зобов'язань тісно переплітаються.

Стосовно основних способів уникнення від сплати податків слід зазначити, що українські вчені [5, с. 98] виокремлюють два таких способи, а саме: використання податкових пільг і податкових лазівок. Щодо податкових лазівок відмітимо, що вони або навмисно створюються (закладаються у проекти законів розробниками, які лобіюють інтереси окремих платників та їхніх груп, чи вносяться під час голосування за такі законопроекти членами парламенту), або виникають внаслідок недосконалості податкового законодавства (передусім недостатньої регламентації процедурних питань). На жаль, і перший, і другий спосіб уникнення від сплати податків є характерним для України, проте найбільш розповсюдженим способом уникнення оподаткування в Україні залишаються пільги, обсяг яких є невиправдано великим і не завжди обґрунтованим.

Умовно усі податкові пільги поділяють на вилучення, знижки і податкові кредити. Вилучення - це пільги, які дають підставу звільнити від оподаткування окремі об'єкти. Знижки – це пільги, які зменшують базу оподаткування (скажімо, у багатьох країнах світу платникам податку на доходи громадян надається право зменшувати валовий дохід на певну суму, що є різною для сімейних пар і самотніх громадян (стандартна знижка), а також вираховувати з валового доходу медичні витрати, витрати на лікування, некомпенсовані ділові витрати тощо). Податковий кредит – це зменшення суми валових податкових зобов'язань (нарахованого податку) для визначення остаточних зобов'язань (сума податку, що має бути сплачена до бюджету). Так, типовою формою податкового кредиту є інвестиційний податковий кредит, що застосовується з метою стимулювання інвестицій.

Податкові лазівки, як інший спосіб уникнення від сплати податків, прийнято поділяти на: зміщення доходу, відкладення доходу і податковий арбітраж. Зміщенням доходу є переведення платником податку доходу під більш низьку граничну ставку податку в умовах відповідної податкової структури із зростаючими граничними ставками (принагідно зазначимо, що широкого розповсюдження цей вид податкової лазівки не має, оскільки існують інші, більш радикальні методи уникнення сплати податків (як, наприклад, відкладання доходу або перенесення терміну сплати податку на більш пізніший час [2, с. 705]).

Податковий арбітраж – теж один із різновидів податкових лазівок, який передбачає випадки оподаткування різних об'єктів і платників податків за різними нормами. Іншими словами, під податковим арбітражем досить часто розуміють «податкові сховища» (тобто країни з пільговими режимами оподаткування) або «податкові оазиси» (тобто території або зони з пільговим режимом оподаткування в межах однієї країни).

Насамкінець зазначимо, що якщо з уникненням від сплати податків можна боротись шляхом зменшення податкових пільг і лазівок, то проблема ухилення від оподаткування є більш гострою, оскільки вона вже входить до системи податкових правопорушень і відноситься до різновидів фіскального злочину. Тож і не дивно, що у структурі правопорушень, які здійснюються у сфері оподаткування, найбільшу частку займає ухилення від сплати податків – 53,9%; друге місце займає легалізація (відмивання) грошових коштів чи іншого майна, здобутих злочинним шляхом (25,7%); третє місце – фіктивне підприємництво (11,4%) [6].

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можемо стверджувати, що ухилення від сплати податків є одним із найбільших шкідливих господарських злочинів, адже внаслідок такого діяння зменшуються надходження до відповідних бюджетів і держава не зможе належним чином виконувати свої функції, соціальна сфера недоотримує необхідне фінансування, а неплатники

податків отримують невинуватені прибутки і мають змогу «витискати» з ринку сумлінних конкурентів.

Список використаних джерел:

1. Финансы: Оксфордский толковый словарь. М.: Весь мир, 1997. 634 с.
2. Стігліц Джозеф Е. Економіка державного сектора : Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. К.: Основи, 1998. 803 с.
3. Економічна енциклопедія. К.: Академія, 2002. Т. 3. 869 с.
4. Вишневський, А. Веткін. Відхід від сплати податків: теорія і практика : монографія. Донецьк: ІНАН України, Інститут економіки промисловості, 2003. 294 с.
5. В. Вишневский, А. Веткин. Уклонение от уплаты налогов и рациональный выбор налогоплательщика. *Вопросы экономики*. 2004. №2. С. 96-108.
6. Фінансовий моніторинг / Офіційне Інтернет-представництво при НБУ України. URL : <http://www.bank.gov.ua>.

Бурдаківська Неля Петрівна

Провідний спеціаліст відділу фінансів Чемеровецької селищної ради

Кузь Леся Анатоліївна

Головний спеціаліст загального відділу Чемеровецької селищної ради

ПІДВИЩЕННЯ САМОСТІЙНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Існуюча на сьогодні система забезпечення місцевих бюджетів достатніми фінансовими ресурсами для виконання функцій, покладених на органи місцевого самоврядування, не відповідає потребам громад, вона не створює фінансове підґрунтя для сприятливого життєвого середовища, необхідного для